

T E R M É S Z E T.

Szerkeszti 's kiadja

KUNOSS.

5ik szám.

Tavaszhó 17ikén.

1838.

AZ ŐSVILÁG.

A' föld gyomrában találtató különféle maradványok, mellyek természeti nagy változásoknak csalhatlan tanujelei: teljesen meggyőznek bennünket arról, hogy földünk akkor is nagy részben mostani teremtmény-osztályaival birt; hogy az állat-növény- és ásványország már az ősvilágban is főnállott, 's hogy száraz föld és víz akkor is külön osztályozva valának. Egyszermind bizonyítják a' természet óriási nemző erejét, melly a' mostaninál sokkal nagyszerűbben mutatkozik akkori teremtményeiben. A' roppant mennyiségű szenesült fa, melly sok helyen egész földalatti erdő gyanánt jelenkezik, a' tömérdék csiga- 's egyéb tengeri állatfaj, melly néhol egész hegyekké halmozottan találtatik; a' számtalan mammoth, dinotherium, mastodon 's egyéb óriásnagyságu ősvilági állatoknak felső Olaszországban, Schweizban, Németországban, Ausztriában 's honunkban (többi közt tavai Bejcezen, vasvármegyében 'stb.) lelt csontmaradványi eléggé igazolják ezen állítást.

Csudálkozunk az élő teremtmények végtelen számán 's rendkívüli változottságán, mellyet a' természet naponkint lépten nyomon előnkbe állít, 's bámulva nézzük a' kisebb állatok tömérdékségét, különösen azokét, mellyek csak a' nagyító üvegen át szemlélhetők; 's méltán kérdi az ember önmagától: valljon a' csillagok száma nagyobb e, vagy kised földünk állatseregéé. De ha az élő teremtmények közül a' föld körétegei- be eltemetett apró állatmaradványokra fordítjuk figyelmünket: még nagyobb bámulásra készlet bennünket az ősvilág teremtményeinek, a' főnebb érintett óriási állatokkal ellenkezőleg parányi volta 's számtalansága; millyenek a' csigacsok. Illy csigacsokból vagyis csak nagyító üveg által szemlélhető csigácskákból álló kövü rétegek találatnak Olaszországban, Toscanának Casciana nevü hegyeiben. Itt Soldani, egy nem egészen három lat nehézségű kődarabkában 10,454 csigacsot számlált meg; a' kő többi része csigacs-töredékből, tengeri borz tüskéből és mésznemű anyagból állott E' csigacsok bizonyos fajából 4—500 sőt egyből 1000 is alig nyom egy gránt (szömkét). Parányságukról ugy adhatunk némi fogalmat, ha mondjuk, hogy a' papirosban legfinomabb tövel szurdalt lyukakon is könnyen áthullanak. Látásunk 's képzeletünk csaknem egyiránt megtagadja szolgálatát, ha a' természet műveit oly fokon akarjuk szemlélni 's fölfogni, hol az piczin alakban kívánt remekelni. — Nagy számmal 's kiterjedten találtatik egy másik apró héjas állat is, a' cypris-nömbül, melly szinte csak nagyító üveggel látható. Angolhonban tele vannak illy állatmaradvánnyokkal a' csapó föld rétegei, Franciaországban pedig 20 mértöldnyi hosszú 's 80 mf. széles terjedelmű 's 700 lábnyi vastag földrétegek vannak Auvergneben, mellyekben számtalan myriádnyi hasonló héjas állat van együtt. Milly nagy lánczolatra, hanyatló fokozatosságra 's élet-végtelenségre látszik ez mutatni. 'S mind ez bizonyára csak igen kis részben gyaníttatja ama' dúzs életet, mellynek e' kevés romja korunkig fönmaradt. Egész nemzedékek tüntek el, semmi nyomot nem hagyva magok után, mert a' teremtmények legnagyobb része nem birt fönmaradható alkattal; 's így midőn egy részről oly fajok maradványira bukkanunk, mellyek az élő állatok közt már többé nem találhatók, ismét oly állatfajokkal is birunk, mellyek az ősvilágiak közt hiában nyomoztatnak.

Általában ha az ősvilág 's földünk mostani állapotja közt hasonlítást teszünk: annak e' fölötti gazdagságát 's nagyszerűbségét kell következtetnünk, az állatoknál szintegy mint a' növényországban. Igy például, ama' négy lábukon kívül, melyeket főnebb említettünk, találtattak óriásigák, kocsikerék nagyságúak; 's olly grifmadarak, melyeknek szárnytollába (tollcsöve üregébe) az ember kezét is bele dughatja; 's e' szerint itélve a' madárnak, kiterjesztett szárnyakkal legalább 40 lábnyi szélességének kellett lennie. Hogy pedig állat- és növényfaj, a' mostaninál kevesebb lett volna, mint Leukart kissé hamarkodva állítja: épen nem hihető, sőt ha azok maradványainak számát (az állatoké 5—9000, a' növényeké 4—500) a' mostaniakkal aránylatba hozzuk, az ellenkezőről kell meggyőződnünk.

Az illy maradványokrul, kora századokban, sőt a' középkor után is, balga vélemények 's a' legfurcsább okoskodások voltak. Sokan a' természet játékinak tulajdoníták azokat, melly, titkos műhelyében a' mostani állatok idomát akará' utánozni, de nem birt ehez elég képző erővel 'stb. Igy az 1796ban Tonna vidékén talált elefántcsontot a' gothai orvosi kar (collegium medicum) ásványdarabnak itélé, 's a' természet esetleges játékinak tulajdonítá. A' még tudatlanabb rész többnyire óriás-emberek részeinek tartá a' rendkívül nagy csontokat. Általában pedig olly járatlanság uralkodott az ősvilág maradványinak megismerésében, hogy a' furfangos eszű subanczok jövedelemágot kezdének kövé vált tárgyak készítésével 's eladogatásával. Többi közt Beringer wüzburgi orvost több illy készítménnyel csalták meg, napot, holdat, zsidó betűket 's egyéb furcsaságokat adván el neki jó pénzben. Ő ezeket, mint kövé vált ritkaságokat, örömmel vevé, 's róluk írt külön munkában ábrázolva ki is adá, melyet, miután csalatásáruul meggyőződött, kitelhetőkép elnyomott, de e' miatti szegényében 's boszúságában nem sokára meghalt. J. P.

A' KONDOR.

A' keselyűk neméhöz tartozó madárfajok legnagyobbika, mindazon ismertető jellekkel bir, mellyek a' ragadozókat bélyegzik; nyakát övedző tollgalléra azonban kitünőleg megkülönbözteti más fajoktul. Hazája a' melegebb égöv alatti tartományok, hol tanyát rendszerint sziklahasadékban vagy meredek part nyiladékiban választ. Éjeli álmában, melly közben nyakát vállcsontjaiba zsugorítja, már hajnalhasadtkor szokott fölébredni, 's fejét néhányszor megrázogatván bevárja a' nap keltét, hacsak éhség által táplálatakeresésre nem ösztönöztetik. Röpüléshez készülve, kihajol a' nyiladékbul, elnyújtja vitorlaszárnyait, 's mintegy bizonytalankodva elindulása iránt, néhányszor meglebegetteti. Szárnyra kelése nehezképen történik, 's nem vízirányosan, mint más madaraknál, hanem kanyargósan, 's mintegy ön súlyja által le felé huzatva. Kis idő mulva azonban elkezdí méltóságos röp-tét, 's egész könnyedséggel, fáradság nélkül ringatja magát a' levegőben. A' vidék minden hajladozásait szeszélyes játszásággal röpdösi át, 's majd a' föld színét látszik megérinteni szárnyaival, majd ismét hirtelen a' fölhőkig emelkedve csapog; 's ha ekkor valamely zsákmányt pillantanak meg éles szemei: villámsebesen rohanik, vagyinkább nyíl módjára hull alá. — Földült állatot soha nem támad meg, habár kisebb volna is egy juh-nál, hacsak ez döglőfelben nincs; a' szabadon fiadzókat azonban föl szokta keresni, fiadzásuk idején. A' madarak szinte biztosságban vannak tőle. Az indus gyermekek, kikre szülőik már gyenge korukban szokták bizni a' nyájjörzést, — az által ovják ellő jubaikat 's fiadzó lámáikat a' kondortul, hogy mellejek ülnek, 's kicsinyeiket ölükbe veszik. 6—8 esztendősi fiu képes őt elriasztani, holott egy szárnyecapással földre tudná őt sustani 's egyetlen csipéssel megölni.

A kondorok ritkán csoportoznak össze, hanemha valamely nagyszerű zsákmány fölött lakmározásnál. Különbön egyedül őrök ragadozásait, 's csak tollszökzések közben látni őket néha párosan. — Elethosszuságokról semmi bizonyost nem tudni. A' bennszülöttek állítása szerint felszázados korra jutott, bizonyos jelek által ismert kondorokat is mutatnak az apák fiaiknak, holott kipusztításukban fáradszatlanok, 's gyakran intéznek ellenök irtó vadászatot.

ORSZÁG- 'S NÉPISMERET.

(Kuttfő: *Hazzi tanácsnok f. 1838ban kijött utazása.*)

Minden olly országnak, mely erkölcsileg egy, 's mellynek fővárosa nem csupán kiterjedése, lakosinak száma, kereskedésének virágzása 'stb. hanem egyszersmind nemzetisége miatt is valósággal főváros: ez szokott erkölcsi 's kormányzati képviselője lenni, mellyről tehát nagy valószínűséggel vonhatni következtetést annak egyéb részeire 's lakosira is. Ennélfogva ismertetésünk leginkább csak Angolhon fővárosának viszonyait tárgyalja, némi általános kitéréssel az egész országra is.

Londonba már csak a' belépés is meglepő; nem kapun, bástyán, és sorompokon keresztül történik az, hanem egészen nyíltan 's szabadon. A' házak' és paloták' szép sorai, a' széles kövezetű utcák, szobrokkal és emlékekkel, a' pompás boltok, gyári és kereskedési díszes fölirások minden házon, a' nagy pezsgés, ki- 's betódulás, lovaglás és kocsizás a' bámulatos ember-tömegnek gyors jövése, menése, tudatják az utassal, hogy Londonba ért, hol két millió ember el, néhány német mérőföldnyi térre szorítva. A' házak mind kicsinyek; körzönségesen három ablak szélességűek, két emelet magasságúak; kapuik két oszloppal díszítvek. Mindenik előtt zöld pázsitos és virágos, csinos vasrostéllal kerített házelő van, a' szemnek igen kellemes. Azonban a' házakról és palotákról hiányzik a' fehér vagy más szín, mely által egyéb országai városok olly barátságos benyomást okoznak. Mert valamint Londonban, ugy egyéb angol városokban 's helyeken is, az épületek falai égettett téglából minden vakolás nélkül pusztán vannak összeállítva.

Egészen komor benyomást okozandók ezek, ha a' pompás fasátorok, házelők, 's az utcák' közepén lévő ligetek (Squares-k) mindent élénkebbé nem tennének. Ezen angol ültetményü ligetek díszes rostélyokkal kerítettek; belsejök utak által szeldelt szép zöld pázsittal, 's minden nemű növényekkel ékítvek. Ezeket mindenki szabadon használja sétálásra, különösen pedig játekhelyül a' csintalan gyermekcsoport.

Minden oldalról láthatni bazárokat (keletserű vásár-helyeket) sokkal pompásabbakat mint Párisban, 's az iteni boltok ugy, valamint a' házbeltiek, az utak hosszában olly iszonyu mennyiségű portékákkal tömvek, hogy azt kell gondolni, miszerint egyedül ezekkel ellehetne látni az egész világot a' nélkül, hogy más országok városaiban valamit készíteni, vagy gyártani kellene. Hanem az épületek' pompás homlokzati, egy hosszú vonalban, családost okoznak, mert paloták megpillantását gyaníttatják, pedig csak egy pár tuezat magán-ház, ugyan azon homlokzat alá épülve. Minden angol saját házában, családjával egészen egyedül szeret lakni, nem pedig házbérlőkkel, azért minden házak kicsinyek, csupán egy család kenyelmére készülvek, de egyszersmind belsejök igen szépen rendezettek.

Újabb időkben régi házakból álló egész utcák döngetnek le, 's egy sajátóságos terv szerint jeles homlokzattal újonan állítanak föl. Itt egészen új városok emelkednek, magokat Londonhoz sorozók. Hanem egy különös viszony is uralkodik London 's más angol városok' és helyek' hazái közt. Minthogy földbirtoκος itt a' főnemesség, ez a' földet házépítés alá eladja bizonyos összegért, 's évenkénti jövedelemért, egyszersmind azon közönséges föltétel alatt, hogy a' ház kilenczven kilencz év multával jó állapotban, 's minden legesekélyebb sérelem nélkül a' földdel együtt ismét a' földtulajdonosnak jöjjön birtokába.

A' főnemességnek Londonban ninesenek díszes palotái, hanem legtöbbsnyire csekély lakházai; ellenben a' mezei jöszágn lévő kastélyaira 's kert-ligeteire semmi költséget nem kímél, 's csak ott lehet az ő gazdagságát, és tehetőségét kifejtve látni. — Annál érdekesebbek azonban Londonnak nyilvános épületei.

Ezek között fő helyet foglal a' goth izlésű szép Westminsteri apátság, hol minden királyi imeply történik, 's királyok' 's országnagyok' síremlékei találatnak. Ezután következik a' romai Sz. Pétertemplom a' akjára készült Sz. Pál temploma, hasonlólag emlékekkel ékeskedve. Kitünő továbbá a' nyugotindiai társaság' épülete; — a' tőzsér- v. penzesarnok (Börze), hol az ügyek ennek közepén kiün a' szabadban végeztetnek el, 's a' vezések csak szűrt tetetnek az írószobákban papírra. Nem kevésbé érdekes a' postahivatal épülete, és a' Lloyd kávéház.

Ez utóbbinál biztosítatnak a világ minden részeinek hajói, ide érkeznek meg naponként a hajók állapotjárúli tudósítások, valamint a világ minden részeiből jövő levelek. Itt az asztalok száz meg száz tőzserrel (speculánsokkal) szüntelen körül vannak véve. Továbbá a város háza; — a lord major, vagy city polgár-mester épülete: — Sz. James, a királyi lakhelye, régi, csekély tekintetű épület; sőt még a most ujonan épült palota is kevés hatásmú, de annyival nagyobb hatásúak a királyi kertligetek. Még sok nevezetes épületet, s nyilvános intézetet számlálhatnánk elől, hanem át megyünk azon tárgyakra, mellyek legbámulatossabbak.

Ilyen a Temse, számtalan kő- és vas hidaival, és az iszonyu sokaságu gőz- és egyéb nagy- és kis-hajóival, mellyek azt egész a tengerig lepik. Majd alig fogható meg, minkép jöhetnek a legnagyobb tengeri hajók a Temsén egészen London alá, holott e folyó nem szélesebb mint Dunánk. Ezernyi hajók a világ minden részeiből pihennek a révekben; de legszebbek gyanánt mindig az amerikaiak tűnnek föl. Palota nem lehet kényelmesebb s pompásabb egy amerikai hajónál. Ebben a legszebb butorok, szőnyegek, kárpitok és teremek találhatnak. A révek mellé vannak az öt, hat emeletes iszonyu raktárok, a világ minden részeinek partékáival tömöttek, sorozva. Ily áru-halmazok, millio forintnyi értékűek, — a kereskedők házaiban, s tulajdonkép azok boltjaiban is találhatnak. Van bolt, mellyben 156 segéd, (kereskedő legény) foglalatoskodik. Csak a szátoeszközök vagy az aprólékos kereskedés is behoz naponként 30—40 ezer font sterlinget. A valóságos foglaltságok Londonban csak reggeli tíz órákor kezdődnek, a tőzseresarnokban pedig delután 3—4 órákor. Az ugy nevezett nagy világ még csak két óra után látható, és négy — hat óra közt van a ligetkertekben mulatozás vagy járdálás ideje.

Itt lehet azután tetszés szerint bámulni az angolok szépségeit. Nagy élénk szemek bájlón villognak mindenféle sötét szemöldök alól; a rózsá ajkak fölött keskeny s nemes alakú orr emelkedik, s a virító szűz arcúkat gazdag fodrozatu hajfürtök árnyékolják körül. Így vonatják magokat pompás kocsiszereikben, reggeli öltönyeikben, pipere-pongolyójukban, ezenekint ide s tova, mi alatt az uracok szép paripáikon köztük erre arra ügyeleznek, mintegy virágról virágra szállongva, s annyi kegyszüzet hódítva, mennyit nekik a szerelem istene megenged.

A kertligetek távol pázsit-térén is hasonlóképp nyüzsgő sok lovag, gyorsabb mozgással bolyongva s keverve lovagnokkal, kik paripáikat épen oly gyakorlottan s biztosan kormányozzák mint a lovagok. — London csudáihoz tartozik még az is; hogy e világváros közepén öt nagy kertliget találhatik, mellynek zöldén a világ-kereskedésnek tologása között egyszersmind a három oly háborítatlan legel, mint egy békes parlagon.

Esti nyolcz órákor kezdődnek a színjátékok, s mindenféle nőnemi rajnak esti sétája az utcákon, esillámlo szeszvilágítás mel ett. A gyogyszertárok előtt vörös, kék, és zöld színű, világító üveggolyók vannak fölfüszesztve, mellyek merföldre ható kellemteljes világosságot terjesztenek szét az utcákba. A színjátékok 12—1 órákor végződnek, s csak ezután kezdődik a csendesség Londonban.

Minden sajtáságos és nagyszerű itt; mi Angolországnak, s fővárosának szerfölvötti gazdagságára és tehetőségére mutat. E várost látni kell, különben annak minden tekintetbeni nagyságáról lehetlen fogalmat szerezni, és csak látása által győződhetni meg arról; hogy London nem csak Angolországnak, hanem — mint hajdan Roma volt — az egész világnak fővárosa.

(Folytatása következik.)

Figyelmeztetés. Kik folyóiratunkat, a vele járó hangművekkel és rajzokkal együtt, az első számtul fogva hiány nélkül ohajják megkapni: méltóztassanak ez iránt előfizetési rendelésüket folyó hónap 30-áig, postán, vagy biztos alkalom által a szerkesztő tulajdonosnál, megtenni.

Lapjaink körébe tartozó hirdetésmények beiktatására, sorjátul egy pengő garasnyi díj-fizetés mellett, készséggel ajánlközik

a szerkesztőség.

Megjelenik kedden s pénteken. Előfizethetni minden es. kir. postahivatalnál s a szerkesztő tulajdonosnál Pesten, (Kalaputeza Szita-ház 79-dik sz.) egész évre, postán 12, Pest-Budán 10; félévre 6, és 5 pengő forintjával.